

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Skötsel av utemiljö i ett äldreinvårdssammanhang

– Att bibehålla utemiljöns värde

Maintenance of outdoor environments in elderly care

- To maintain qualities in the outdoor environment

Anna Hedlund

Självständigt arbete • 15 hp
Landskapsingenjörsprogrammet
Alnarp 2015

Skötsel av utemiljö i ett äldreboende

- Att bibehålla utemiljöns värde

Maintenance of outdoor environments in elderly care

- To maintain qualities in the outdoor environment

Anna Hedlund

Handledare: Anna Bengtsson, SLU, Institutionen för Arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Examinator: Allan Gunnarsson, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Examensarbete i landskapsarkitektur inom landskapsingenjörsprogrammet

Kurskod: EX0793

Program/utbildning: Landskapsingenjörsprogrammet

Examen: Landskapsingenjör, kandidatexamen i landskapsarkitektur

Ämne: Landskapsarkitektur

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsmånad och -år: Januari 2015

Omslagsbild: Anna Hedlund (2014)

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Skötsel, utemiljö, äldreboende, äldre, äldres utevistelse, behov, skötselpersonal, bibehållna miljökvantiteter, miljökvantiteter

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Förord

Mitt intresse för den äldre generationens livskvalitet har funnits under en längre tid. Jag har funderat kring vilka möjligheter till förbättringar som finns och vad som görs idag. Det är dock först på senare tid som mitt fokus och intresse har legat vid de äldres utemiljöer och hur dessa kan förbättras. Detta beror förmodligen på att ämnet har lyfts fram mer i medierna de senaste åren samtidigt som mitt intresse för utemiljöer anpassade till specifika målgrupper har ökat.

Under kursen Hälsoträdgårdar, som hölls på Alnarp hösten 2014, kom jag i kontakt med vårdpersonal på äldreboenden och fick då upp ögonen för att det finns många förbättringar att göra i de äldres utemiljöer. Tillsammans med min handledare utformades därefter detta arbete som har ett fokus på hur en plats kan skapas med en fungerande skötsel och bibehållna miljökvaliteter genom en genomtänkt gestaltning.

Jag vill framför allt tacka min handledare Anna Bengtsson som med sina råd, kommentarer och vägledning har hjälpt till att ge arbetet en bra inriktning och helhet. Tack även till de deltagande intervjupersonerna.

Samtliga bilder, figurer och tabeller i arbetet är tagna och skapade av författaren själv.

Sammanfattning

Allt fler utemiljöer anläggs i anslutning till äldreboenden, vilket till stor del beror på de goda hälsoeffekter som har påvisats hos de äldre. Det finns dock en del fysiska och psykiska behov som behöver tillfredsställas för att uppnå dessa hälsoeffekter. För att tillgodose de äldres behov krävs en god utformning av utemiljön samt en välfungerande löpande skötsel i anslutning till äldreboendet. Detta är något som inte finns på alla äldreboenden idag, vilket innebär en stor brist. Syftet med detta arbete är därför att undersöka och beskriva vad som är viktigt att tänka på i gestaltningen av en utemiljö för äldre för att få en plats med fungerande skötsel och bibehållna miljökvaliteter.

En litteraturstudie som beskriver de äldres fysiska och psykiska behov i förhållande till utemiljön ligger som grund för det fortsatta arbetet. Genom kunskapen om vilka behov de äldre behöver ha tillfredsställda genomförs intervjuer samt platsbesök för att ta reda på hur utemiljöer vid äldreboenden hanteras i verkligheten. Även förekomsten av kommunikation mellan de delaktiga yrkesgrupperna arkitekter, vårdpersonal och skötselpersonal lyfts fram, då kommunikationen enligt litteraturen är en viktig del i att lyckas skapa en välfungerande utemiljö.

Resultatet visar att det finns en stor kunskap att tillgå kring vilka behov de äldre behöver ha tillfredsställda i förhållande till utemiljön. Trots detta överförs inte all kunskap till utformningen av den verkliga utemiljön. Platsbesöken visar att det finns gestaltningar som påverkar både de äldre och skötselpersonalen negativt. En utemiljö kan påverka de äldre negativt genom en felaktig gestaltning i förhållande till deras behov, men även genom en gestaltning som innebär en försvårande skötsel, vilket vidare leder till att de äldres behov inte kan tillgodoses på det tänkta sättet. Dock finns det även gestaltningar som är negativa sett ur ett skötselperspektiv, men som uppfyller de äldres behov mycket väl. I dessa fall gäller det att skapa ett alternativ som fungerar för båda parter. Resultatet visar att det finns ett intresse hos skötselpersonalen när det gäller att förstå de äldres behov. Genom en god kommunikation mellan de olika yrkesgrupperna, där det sker en sammankoppling av allas kunskap, skulle en god miljö både för de äldre och skötselpersonalen kunna skapas.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1. Bakgrund	1
1.2. Syfte och frågeställningar.....	3
1.3. Avgränsning	3
2. Metod	4
2.1. Litteraturstudie	5
2.2. Intervjuer	6
2.3. Platsbesök.....	8
2.3.1. Besökta platser	8
3. Resultat.....	9
3.1. Litteraturstudie - Äldres behov i kontakt med utemiljö	9
3.1.1. Fysiska behov	9
3.1.2. Psykiska behov	11
3.1.3. Sammanfattning av litteraturstudie	14
3.2. Intervjuer	15
3.2.1. Skötsel	15
3.2.2. Kommunikation.....	18
3.2.3. Sammanfattning av intervjuer	19
3.3. Platsbesök.....	20
3.3.1. Sammanfattning av platsbesök	30
3.4. Sammanställning av viktiga aspekter	31
4. Diskussion	32
5. Metoddiskussion.....	36
6. Slutsats	38
7. Källförteckning.....	39
Bilaga 1: Intervjufrågor	42

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Intresset och engagemanget för att använda sig av utemiljön som en del i vården har ökat i samhället, vilket bland annat beror på att de ansvariga för verksamheterna exempelvis kommuner eller privata ägare, har uppmärksammat de goda hälsoeffekter som syns hos äldre vid kontakt med utemiljön. Detta har gett en större vilja att integrera utemiljön i vården. Forskningen visar på positiva hälsoeffekter hos äldre då de har en kontinuerlig kontakt med en välfungerande utemiljö. Enligt Bengtsson (2003) finns det tre huvudsakliga faktorer som bidrar till att hälsan förbättras hos de äldre då de får vistas utomhus. Dessa är påverkan av ljus, luft och temperatur, påverkan av utemiljön som ställe att vistas i samt påverkan av fysisk aktivitet.

Några av de hälsoeffekter som kan ses hos äldre är enligt Küller & Küller (1994, s. 10) att skelettet stärks och benskörhet motverkas, muskulatur och rörlighet bibehålls, övervikt motverkas, sömnkvaliteten förbättras, depression och ångest motverkas, motståndskraften mot infektioner ökar, stresstoleransen höjs, akut hjärtåkomma motverkas (ej vid stark kyla) samt att det sociala livet främjas och ensamhet motverkas. Dessutom visar studier att aktivitet i utemiljön gör att exempelvis de med demens får en känsla av mening och sammanhang (Währborg 2010). De positiva hälsoeffekter som har påvisats har lett till att frågan om utevistelse och utemiljö i förhållande till gruppen äldre är högst aktuell.

I alla offentliga miljöer är det viktigt med en gestaltning anpassad för den aktuella platsen och brukargruppen. När det är en speciell brukargrupp som ska använda sig av ytan, som i det aktuella fallet äldre som bor på äldreboende, är det i synnerhet viktigt med en gestaltning som fungerar ur ett skötselperspektiv. Gruppen äldre har generellt sett en sämre muskelstyrka och balans än övriga grupper (Jensfelt 2010). En projekteringsmiss på ett äldreboende som leder till skötselsvårigheter kan innebära en fallrisk för de äldre, vilket i värsta fall medför en försämring av personens tillstånd. Enligt Gyllensvärd (2009) kan fallolyckor förutom stora lidanden leda till livskvalitetsförsämringar i form av bland annat depression.

Under hela processen, det vill säga från projektering till skötsel av ytan, belyser Lieberg (2005) hur viktigt det är med en god kommunikation mellan de olika yrkesgrupperna som medverkar. Genom att landskapsarkitekten/gestaltaren under arbetets gång förhör sig hos vårdpersonalen om vilka behov målgruppen har och hur dessa kan tillgodoses blir förutsättningarna för en lyckad plats bättre. Lieberg betonar även vikten av möten mellan vårdpersonal och de som ska sköta om utemiljön för att kunna skapa en god miljö för de äldre. Det vill säga det är viktigt att vara medveten om och ta tillvara på varandras kunskap. Vid projekteringen är det dessutom betydelsefullt att gestaltaren lägger fokus på att ytan ska gå att förvalta och därmed undviker skötsel försvårande fel (Lieberg 2005). Detta innebär att det även är viktigt med en god kommunikation mellan gestaltaren och de som ska förvalta platsen om möjligheten finns.

Ett projekt har genomförts i Uppsala och Lund med syftet att undersöka hur man genom ett samarbete över traditionella förvaltningsgränser kan utveckla utemiljöer vid skolgårdar till att bli en bättre pedagogisk resurs (Åkerblom & Olsson 2003). Projektet visar att kommunikation och samarbete mellan de olika yrkesgrupperna gör det lättare att förstå varandra, skapa nya möjligheter samt lösa de problem som finns eller som kan uppkomma (Åkerblom & Olsson 2003). Kunskapen om att man genom en bra kommunikation och samarbete över förvaltningsgränserna lyckas skapa en bättre utemiljö för en specifik målgrupp borde kunna överföras och gälla även i ett äldre vårdssammanhang.

Vid projekteringen och anläggandet av en ny plats ligger ofta stort fokus på de ekonomiska aspekterna. I en del fall läggs mycket resurser på projekteringen och anläggandet av platsen, med mindre fokus på hur mycket platsen kommer kosta att sköta om. Detta leder tidvis till en för dålig skötsel i förhållande till skaparnas vision och grundtanke på grund av otillräckliga resurser. Inom branschen benämns detta problem som underhållsskulden. Begreppet innebär bland annat att platsen på grund av eftersatt underhåll och för dålig skötsel får en försämrad funktion (Sörensen 2014). Genom att undersöka hur gestaltningen i ett äldre vårdssammanhang fungerar ur ett skötselperspektiv kan aspekter som är viktiga att ha i åtanke skapas och vara till hjälp vid projekteringen.

1.2. Syfte och frågeställningar

Syftet med arbetet är att undersöka och beskriva vad som är viktigt att tänka på i gestaltningen av en utemiljö för äldre, för att få en plats med fungerande skötsel och bibehållna miljökvaliteter. Vilka aspekter är särskilt viktiga att ha i åtanke, för att utan enligt skötselpersonalen ska gå att förvalta, utan att jobbet blir allt för tidskrävande eller området för svårt att bevara i ursprungligt skick?

Frågeställningar som har varit vägledande i arbetet är;

- Vilka behov har äldre i förhållande till utemiljön?
- Hur fungerar gestaltningen av en utemiljö i ett äldrevårdssammanhang ur ett skötselperspektiv?
- Vilka aspekter är viktiga att ha i åtanke vid gestaltningen i ett äldrevårdssammanhang för att underlätta arbetet för skötselpersonalen utan att miljökvaliteterna försvinner?

1.3. Avgränsning

Vid projekteringen och anläggandet av en ny plats ligger ofta stort fokus på de ekonomiska aspekterna. Detta beror framför allt på att det är viktigt att hålla sig inom de givna ekonomiska ramarna. Detta arbete har fokus på bevarandet av de kvaliteter i miljön som har skapats. Genom att göra rätt från början undviks fel som i längden kan innebära en fördyrande skötsel eller behov av omprojektering. Det vill säga det är ekonomiskt att tänka och göra rätt från början. Därutöver läggs ingen större vikt vid de ekonomiska aspekterna.

På dagens äldreboende/serviceboende bor vårdtagare med olika sjukdomar och funktionshinder, men även med olika personlig bakgrund då det gäller bland annat kultur och tidigare boendeform. Litteraturstudien behandlar framför allt de generella/vanliga behoven som de äldre har i förhållande till utemiljön, utan fokus på deras enskilda, personliga intressen eller specifika symptom och sjukdomar.

2. Metod

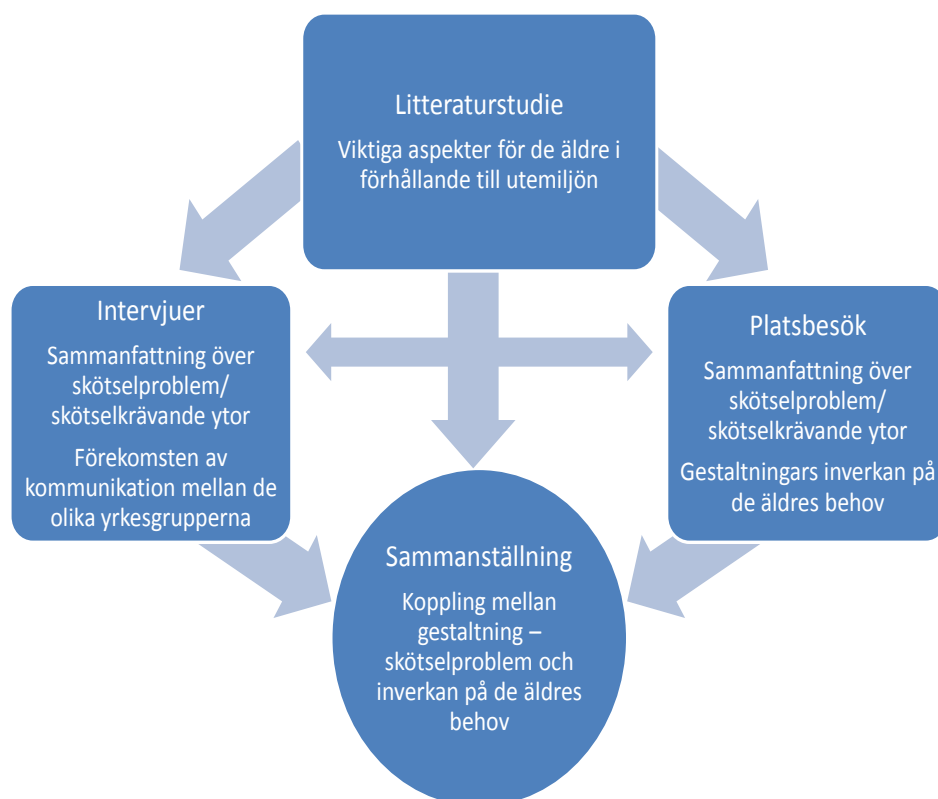
Metoder som har använts vid genomförandet av arbetet är litteraturstudie, intervjuer samt platsbesök. Litteraturstudien har behandlat de äldres behov i utemiljön. Det vill säga vilka fysiska och psykosociala behov de äldre har generellt sett i förhållande till utemiljön. Det insamlade materialet har utmynnat i en sammanfattning över olika aspekter som anses vara viktiga för de äldre i förhållande till utemiljön. Dessa aspekter har sedan legat till grund för intervjuerna och platsbesöken.

Intervjuer har genomförts med personer ansvariga för skötsel. Här har fokus legat på hur dessa personer förhåller sig till utemiljön vid äldreboenden samt hur de anser att en plats ska utformas för att den ska vara fungerande för dem att förvalta. Dessutom har frågor kring kommunikationen mellan exempelvis skötselpersonalen och vårdpersonalen behandlats. De personer som har intervjuats jobbar i fastighetsbolag som förvaltar utemiljöer vid äldreboenden. Intervjudelen har resulterat i en sammanfattning över aspekter som kan leda till sköselförsvårande problem eller en tidskrävande skötsel. Dessutom har en sammanfattning gjorts över vilken kommunikation som förekommer mellan skötselpersonalen/skötselansvariga och övriga inblandade yrkesgrupper.

Platsbesök har genomförts för att få fram konkreta exempel på de aspekter som framgår i litteraturdelen samt intervjudelen. Dessutom har ytterligare skötselaserpekter lyfts fram med koppling till litteratur som behandlar skötsel av utemiljöer. Beroende på vilken grupp av äldre som utemiljön riktar sig till finns det olika behov att tillfredsställa och därmed uppkommer även olika skötselaserpekter. Platsbesöken har lett till en sammanfattning över viktiga aspekter som har framkommit vid besöken gällande skötsel och de äldres behov.

Slutligen har en syntes av de tre delarna skapats (litteraturstudie, intervjuer och platsbesök) som i resultatet presenteras i tabellform. Här har gestaltningar som enligt intervjuerna och platsbesöken skapar problem lyfts. Tabellen visar vilka problem som skapas för skötselpersonalen och hur gestaltningen inverkar på de äldres behov.

Figur 1 visar hur de olika delarna av studien hänger samman samt vilka resultat de ger.

Figur 1. De olika delarnas sammanhang och resultat.

2.1. Litteraturstudie

Syftet med litteraturstudien har varit att redogöra för vilka behov de äldre har i förhållande till utemiljön enligt litteraturen. Genom att vara medveten om gruppens behov blir det enklare att få en förståelse för varför en yta behöver se ut på ett visst sätt och hur skötseln kan påverka platsen både positivt och negativt.

Litteraturen har huvudsakligen bestått av rapporter och böcker som behandlar ämnet. För att få fram aktuella böcker har söktjänsten Libris använts, vilket ger en möjlighet att få tag i böcker som finns på olika bibliotek och universitet. Sökprocessen har framför allt gjorts via sökmotorn *Google scholar*, men även *Google* och *Epsilon* har använts. *Google scholar* och *Epsilon* ger vetenskapliga resultat kring ämnet, medan *Google* ger en mer allmän syn på ämnet blandat med rapporter. Dessa sökmotorer ger tillsammans en bra blandning av litteratur att välja ut underlag från. Sökord som har använts är *äldre i utemiljön*, *utemiljö vid äldreboende*, *framkomlighet vid äldreboende* och *äldres utevistelse*.

Målet i urvalet har varit att utgå från kvalitativa studier där tyngden har lagts vid hur de äldre själva uttrycker sina behov. Fokus har lagts vid de aspekter som kan anses vara generella för personer boende på äldreboende, det vill säga aspekter som flertalet av de boende kan relatera till. I slutet av litteraturdelen ges en sammanfattning över viktiga aspekter för de äldre.

2.2. Intervjuer

Intervjuernas upplägg har utformats med grundtanken att ge intervjupersonerna möjlighet att reflektera och svara öppet på frågorna. Avsikten har inte varit att få fram ett rätt svar utan att få en inblick i intervjupersonernas arbete och hur de uppfattar skötsel av utemiljöer vid äldreboenden. Därför användes kvalitativa intervjuer med en låg grad av strukturering (Patel & Davidson 2011). Öppna intervjufrågor kring de specifika ämnena skötsel och kommunikation har skapats inför intervjuerna. För att få ett bra flyt och en öppen konversation har dock intervjupersonerna tillåtits att prata fritt kring ämnet där intervjufrågorna endast har fungerat som ett stöd, det vill säga en låg grad av standardisering har använts (Patel & Davidson 2011). Den låga graden av standardisering innebär att intervjupersonerna tidvis tillåts prata utanför ämnet, vilket ger värdefull information (Jacobsen 1993). Under intervjuernas gång har en objektivitet hållits för att inte påverka intervjupersonernas ståndpunkt och uppfattning kring ämnet.

Slutsatserna av litteraturdelen har använts som underlag till intervjuguiden. Genom att ha kunskap om de äldres behov i förhållande till utemiljön kunde frågor gällande skötseln och kommunikationen skapas. Hur mycket funderar exempelvis skötselpersonalen på att platsen ska fungera utifrån en specifik målgrupps behov? Är det någon skillnad på skötsel av äldreboenden i förhållande till övriga platser som förvaltas, har man exempelvis en intensivare skötsel av utemiljön vid äldreboenden och en särskild inriktning på hur platsen ska skötas om? Finns det saker i utemiljön som ses som sköselförsvårande och därför hade behövts åtgärdas?

Intervjuer har genomförts med två personer som är områdeschefer vid bolag som förvaltar utemiljöer vid äldreboenden. Då deras namn inte har någon betydelse för arbetets resultat kommer dessa två personer att ges fiktiva namn i resultatdelen. Försättningsvis kommer de att nämnas vid namnen Anders och Maria. Under intervjuerna har utemiljöer vid

äldreboenden legat till grund för samtalen. Detta har gett intervjupersonerna en utemiljö att relatera till och därmed en större möjlighet att ge konkreta svar på intervjufrågorna. Kopplingen till de specifika utemiljöerna har skett genom besök på platsen under intervjun med Maria samt genom bilder med exempel från platsen under intervjun med Anders.

Intervjuerna har dels skett på kontor, dels ute på plats vid ett äldreboende efter intervjupersonernas egna önskemål. Avsikten med intervjuerna har inte varit att få jämförbara svar utan få ta del av intervjupersonernas kunskap och tankar kring ämnet. Därför har platser valts där intervjupersonerna känner sig bekväma (Jacobsen 1993). Anteckningar har tagits under intervjuernas gång och direkt efter genomförd intervju sammanställts till en mer löpande text genom en kvalitativ bearbetning (Patel & Davidson 2011). Genom att sammanställningen har utförts direkt efter intervjuens slut har ett bättre textmaterial skapats att gå vidare med då ett färskt minne av samtalet fanns (Patel & Davidson 2011). Efter intervjuernas genomförande och löpande under arbetets gång har reflektioner och analyser kring intervjuerna dokumenterats för att finnas tillgängliga i det fortsatta arbetet (Patel & Davidson 2011). Dessa reflektioner kan både handla om vad som sades och inte sades samt hur personen förhöll sig till ämnet. Sammanfattningen som har gjorts efter intervjutillfällena skickades till de intervjuade personerna för att ge dem möjlighet att kommentera eller tillägga om önskemål fanns.

Under intervjuerna har de aktuella ämnena skötsel och kommunikation i förhållande till utemiljöer vid äldreboenden behandlats. Då öppna frågor med en låg grad av standardisering har använts gavs ett brett underlag att gå vidare med. Den information som gavs under intervjuerna sovrades och sammanställdes för att få fram information med relevans för frågeställningarna i arbetet. Genom en tematisk analys av den sammanställda texten har informationen delats in i olika kategorier beroende på vad som kom fram under intervjuerna (Patel & Davidson 2011).

2.3. Platsbesök

För att lyfta fram konkreta exempel på de aspekter som framgår i litteraturdelen samt intervjudelen har utemiljöer utformade för målgruppen äldre besökts. Dessutom har dessa platser använts för att visa exempel på ytterligare skötsel aspekter som kan uppkomma på äldreboenden, med koppling till litteratur som behandlar skötsel av utemiljöer. Även exempel på goda lösningar där de boendes behov blir uppfyllda utan att innebära någon krävande skötsel har visats. Exempelen redovisas med bilder och förklarande texter samt hänvisningar till aktuella källor. Platser som har besökts är Ribbingska Äldreboende samt Brunnslyckan- Österbo och Mårtenslund äldreboendes gemensamma utemiljö, samtliga placerade i Lund.

2.3.1. Besökta platser

Ribbingska Äldreboende

Ribbingska Äldreboende består av sex enheter med vardera åtta lägenheter, av vilka fyra enheter är för personer med demenssjukdomar (Lunds Kommun- *Ribbingska*, 2014). Utemiljön är planerad som en sinnesträdgård som bland annat innehåller en liten damm samt ombonade sittplatser (Lunds Kommun- *Ribbingska*, 2014). Dessutom finns det upphöjda växtbäddar och träningsredskap/hjälpmiddel i form av en barr. Den löpande skötseln av utemiljön ansvarar vårdpersonal på boendet för.

Brunnslyckan – Österbo – Mårtenslund

Området innefattar tre olika äldreboenden som till stor del har en sammanhängande utemiljö. På Brunnslyckans äldreboende finns sex olika enheter med vardera åtta lägenheter, varav fyra enheter är till för personer med demenssjukdomar (Lunds kommun- *Brunnslyckan*, 2014). Mårtenslunds äldreboende består av fyra enheter med vardera 15 lägenheter (Lunds Kommun- *Mårtenslund*, 2014). På uppdrag av Lunds Kommun drivs Österbos äldreboende av Vardaga och innefattar fyra enheter med nio lägenheter var, samt två enheter med vardera sex lägenheter för boende med demenssjukdomar (Lunds Kommun- *Österbo*, 2014).

Då Brunnsslyckans äldreboende till stor del har boende med demenssjukdomar innefattar deras trädgård framför allt en inhägnad yta med stor plats för socialt umgänge, men även med möjlighet till att gå runt och betrakta växtligheten. För övrigt består området av stora öppna ytor med gott om sittplatser, men även med möjlighet till träning vid träningsredskapen som finns utsatta samt odling vid odlingsbäddarna.

3. Resultat

3.1. Litteraturstudie - Äldres behov i kontakt med utemiljö

Personer boende på äldreboende har en del behov i kontakten med utemiljön både då det gäller de fysiska och psykiska avseendena. Behoven har valts utifrån att de kan ses som generella för målgruppen. Resultatet av litteraturstudien delas upp i de två huvudgrupperna fysiska och psykiska behov. Under de två huvudgrupperna skapas undergrupper där en förklaring ges till varför behoven är viktiga för de äldre i förhållande till utemiljön. De huvudgrupper och undergrupper som skapats sammanställs i figur 2 (se s. 14).

3.1.1. Fysiska behov

Utemiljö i anslutning till äldreboendet

Ett av de mest grundläggande behoven är att utemiljön ligger i omedelbar anslutning till äldreboendet då det kan vara enda möjligheten för dessa personer att faktiskt komma ut (Hjälpmedelsinstitutet och Micasa 2008). De boende har ofta en begränsad framkomlighet på grund av nedsatt funktionsförmåga och har därför inte så stor möjlighet att ta sig till platser längre iväg såsom torg och parker (Hjälpmedelsinstitutet och Micasa 2008). I detta avseende är det extra viktigt att ha en välfungerande trädgård som kan ersätta de olika miljöer som finns runtomkring.

Underlag, lutningar och kanter

Flertalet av de personer som är bosatta på äldreboende använder sig av rullstol eller rollator som hjälpmedel. Detta ställer stora krav på den fysiska miljön. Ett dåligt underlag med ojämnheter och gropar samt lutningar i varierande grad innebär ofta stora problem. Lutningar innebär svårigheter vid flera olika tillfällen. En uppförsbacke är tung att köra i,

särskilt om det samtidigt är på ett material med stor friktion såsom grusgångar (Lenninger, Olofsson & Thelander 2002). Även underlag i form av gräs ger en tröghet som är svårt för de äldre att köra i själva.

Även nedförslutningar kan innebära svårigheter för de äldre (Lenninger, Olofsson & Thelander 2002). Är det en brant lutning blir de boende tvungna att bromsa farten, vilket kräver en del styrka. Om en grind ska öppnas eller om det sker en aktivitet krävs det endast en liten lutning för att sätta rullstolen i rörelse, vilket försvårar förehavandet (Lenninger, Olofsson & Thelander 2002).

Mörka punkter eller stora skillnader i färgen på markbeläggningen kan för de äldre ses som gropar (Grahm & Bengtsson 2004). Ytor som upplevs som gropar leder till att de boende blir rädda för att ramla och därför undviker att gå på det aktuella stället. Det är därför viktigt att undvika detta.

Vid brukande av rullstol eller vid dålig balans räcker det med små nivåskillnader och kanter för att innebära en stor begränsning eller hinder (Lenninger, Olofsson & Thelander 2002). Därför är det viktigt att använda sig av avfasade kanter eller ramper vid större lutningar. Det är dessutom lämpligt med ledstänger vid ramper då dessa innebär en trygghet för de boende att ha till hands.

Sittplatser och bord

Sittplatser utplacerade på olika ställen och gärna utmed gångar är av stor betydelse för de äldre (Lenninger, Olofsson & Thelander 2002). Kraven på sittplatserna är stora för att vara fungerande. De får inte vara för låga eftersom det då blir svårare att sätta sig ner och komma upp igen utan hjälp enligt Lenninger, Olofsson & Thelander (2002). Dessutom bör bänkarna även ha ryggstöd då det ger en trygghet och stöd för att inte falla bakåt.

Vädret påverkar val av sittplats och därför behövs det sittplatser både där det går att få sol och skugga, beroende på hur vädret är för dagen (Lenninger, Olofsson & Thelander 2002). Dessutom är det viktigt med tillhörande bord vid sittplatserna för möjligheten att exempelvis sitta och fika tillsammans med de anhöriga eller andra boende (Bengtsson 2003).

Belysning

Belysning är ett viktigt inslag på äldreboenden då det skapar en säkrare och tryggare miljö (Hjälpmedelsinstitutet och Micasa 2008). Genom att belysa gångvägar och viktiga platser såsom entréer och sittplatser skapas en miljö som är mer tillgänglig för de boende året runt. Enligt Hjälpmedelsinstitutet och Micasa (2008) bör armaturen ge ett jämnt, bländfritt och nedåtriktat ljus. Dessutom menar de att stolparna bör vara placerade utanför gångarna och vara i en ljus kulör för att synas tydligt.

Upphöjda växtbäddar/odlingsbäddar

Upphöjda växtbäddar/odlingsbäddar har som syfte att underlätta och bli mer tillgängliga för de boende som har rörelsehinder eller nedsatt förmåga till fri rörelse. De upphöjda bäddarna underlättar då de tillåter personen att komma närmre växterna, vilket gör att de lättare kan delta i odlingen eller bara lukta och känna på växterna (Hjälpmedelsinstitutet och Micasa 2008). Enligt Hjälpmedelsinstitutet och Micasa (2008) underlättar det om planteringslådorna har lutande sidor så att den rullstolsburna personen kan komma nära. Dessutom får inte den upphöjda växtbädden vara för stor då det helst ska gå att nå hela ytan vid sittande position.

3.1.2. Psykiska behov

Promenadstigar

Äldre med demenssjukdomar är ofta gångare, det vill säga de gillar att gå promenader. Därmed är det viktigt med promenadstigar (Lenninger, Olofsson & Thelander 2002). Enligt Bengtsson & Grahm (2014) ska stigen utformas med en tydlig början och slut. Stigen får också gärna röra sig längs med saker i trädgården som kan fånga de boendes intresse för att motverka ett rastlöst vandrande och istället fungera som en stimulerande promenad (Bengtsson & Grahm 2014).

Sinnesstimulans

Enligt Lenninger, Olofsson & Thelander (2002) ses upplevelseaspekten, det vill säga få uppleva naturen, som en av de mest primära aspekterna. Således är olika typer av sinnesstimulans viktigt för de äldre. Stimulansen kan komma genom möjligheten att smaka, lukta, höra, känna och se enligt Bengtsson (2003). Både växtlighet och djur ute i naturen kan hjälpa till att stimulera dessa sinnen. En blomma kan vara både vacker att se

och lukta på. Dessutom lockar många växter till sig djur i form av insekter och fåglar som gör ljud i form av kvitter och surr som är rogivande att lyssna på. Genom att använda sig av olika markmaterial får de boende möjlighet att känna skillnaden på till exempel en asfaltgång och grusgång. Det finns även många växter med olika struktur i barken eller med mjuka, filtade blad såsom lammöron och vissa pelargoner. Med hjälp av växter som bär frukt, exempelvis äppelträd och hallonbuskar, ges de äldre chans att stimulera sina smaklökar.

Många äldre uppskattar även fågelbord som går att se inifrån rummen (Grahm & Bengtsson 2004). Detta ger dem möjlighet att sitta kvar inne, men det blir samtidigt stimulerande att sitta och titta på fåglarna. Dessutom får växtligheten gärna vara varierande för att ge de boende en möjlighet att följa årstidsväxlingarna (Grahm & Bengtsson 2004).

De boende, och särskilt de med demenssjukdomar, kan även stimuleras genom att minnen från förr väcks med hjälp av till exempel tvättlinor, kända blommor eller till exempel genom möjligheten att gräva upp potatis enligt Kärrman & Olofsson (2006).

Platser för socialt umgänge och avskildhet

Att ha tillgång till sociala platser är viktigt för de äldre för att motverka ensamhet enligt Bengtsson (2003). Enligt Lenninger, Olofsson & Thelander (2002) är den sociala aspekten en av de aspekter som ofta ses som mest primär då det gäller de psykiska behoven. Dock har personer olika behov beroende på personlighet och dagshumör. Det är därför viktigt med platser för både större och mindre grupper att samlas vid. Genom att bygga upp utemiljön med både öppna platser med gott om sittplatser och mer avskilda, slutna platser ges de boende möjlighet att välja. Enligt Bengtsson (2003) är det viktigt för de boendes självständighet och oberoende att ha möjlighet att vara för sig själv. Det finns studier som visar att olika platser uppskattas vid olika tillfällen i de sociala sammanhangen (Bengtsson 2003). Vid samtal mellan de boende eller besökande föredras slutna rum, medan öppna miljöer med utsikt uppskattas då den boende vill vara ensam. Oavsett vilken av dessa två platser som föredras bör de innehålla växter och naturelement (Bengtsson 2003).

Trygghet

Att de boende känner en trygghet och säkerhet i förhållande till sin utemiljö är viktigt. Miljön ska vara igenkännbar och lätt att tolka eftersom detta ger de äldre en känsla av kontroll (Grahn & Bengtsson 2004). Platsen får inte kännas farlig, varken ur ett fysiskt eller psykiskt perspektiv. Äldre kan känna en oro på folktomma ställen om de är ute själv (Grahn & Bengtsson 2004). Skulle personen ramla eller gå vilse finns det ingen på plats som kan hjälpa dem.

Aktivering

Aktivering är viktigt för de äldre både för att motverka inaktivitet som kan leda till depression, men även för att träna upp balans, muskelstyrka, rörlighet, koordination och kondition enligt Jensfelt (2010). Aktivering kan ske genom planerade gruppaktiviteter, men genom att ha träningsredskap, utmanande backar eller till exempel odlingslådor där de boende kan påta sker en naturlig aktivitet på de boendes egna villkor.

Orientering och överblick

För äldre generellt sätt är det betydelsefullt med en god orienteringsmöjlighet och överblick över området. Extra viktigt är det för de boende med någon form av demenssjukdom enligt Bengtsson (2003). En anledning till att vissa äldre inte vistas utomhus kan vara rädslan för att inte hitta en tillgänglig bänk att sätta sig på vid behov eller för att inte hitta tillbaka till sitt rum (Grahn & Bengtsson 2004).

Det finns olika sätt att underlätta för de boende att orientera sig. Genom att ha tydliga gångar runt i trädgården minskar risken för förvirring och att de boende går vilse (Bengtsson 2003). Även tydliga föremål/landmärken kan vara till hjälp för de äldre att orientera sig enligt Bengtsson (2003). Detta kan till exempel vara tydliga entréer eller ett stort träd. Överblicken kan även innebära att de boende har möjlighet att se trädgården inifrån boendet och därigenom får lust att ta sig ut (Bengtsson 2003).

Avgränsningar

På ett äldreboende där en stor del av de boende är dementa är det angeläget med en tydlig skillnad mellan trädgården och den omgivande miljön i form av ett skydd för att skapa en trygg och säker plats enligt Bengtsson (2003). Detta gör att de boende kan vara mer självständiga och därför röra sig mer ute i trädgården (Bengtsson 2003). För att ändå

skapa en trivsamt utemiljö bör staketet/stängslet byggas upp i anslutning till buskage eller häckar så att de boende inte känner sig instängda (Bengtsson 2003).

Det finns dock de personer som uppskattar att det går att följa livet utanför enligt Grahn & Bengtsson (2004), det vill säga se folk som går förbi på trottoarerna eller se bilar komma körandes. Därför är det angeläget att även tillgodose dessa behov, i alla fall i någon del av utemiljön.

3.1.3. Sammanfattning av litteraturstudie

En sammanfattning över de viktiga aspekterna för äldre i förhållande till utemiljön som har framkommit i litteraturdelen visas i figur 2.

Att tänka på för att platsen ska vara välfungerande

Fysiska behov

Utemiljö i anslutning till äldreboendet

- Utemiljön bör ligga i anslutning till äldreboendet, då detta kan vara enda chansen för de äldre att komma ut

Underlag, lutningar och kanter

- Väl valt underlag, med en god framkomlighet
- Lutningar anpassade för de äldre
- Minimala nivåskillnader vid kanter

Sittplatser och bord

- Rätt utformade sittplatser
- Möjlighet till sol och skugga

Belysning

- Belysning bör finnas vid gångvägar, entréer och sociala platser

Upphöjda växtbäddar/odlingsbäddar

- Upphöjda växtbäddar ger de äldre möjlighet att komma nära växtligheten

Psykiska behov

Promenadstigar

- För många äldre är möjligheten till promenader viktig

Sinnesstimulans

- Att få se, höra, känna, lukta och smaka

Social plats

- Ger möjlighet till umgänge

Plats för avskildhet

- Möjlighet att vara för sig själv
- Känsla av ökad självständighet

Trygghet

- Miljön ska vara igenkännbar och trygg

Aktivering

- Genom gruppaktiviteter eller redskap

Orientering och överblick

- Orienteringsmöjlighet och överblick över området bör finnas

Avgränsningar

- Skapar en trygg och säker plats

Figur 2. Sammanfattning över viktiga aspekter från litteraturstudien.

3.2. Intervjuer

Under intervjuerna med Anders och Maria har ämnena skötsel av utemiljöer vid äldreboenden samt kommunikation behandlats. Resultatet av intervjuerna har delats in i de två huvudgrupperna skötsel och kommunikation. Skötseldelen delas därefter in i olika kategorier. Kategorierna som framkommit är; *Förvaltning av utemiljöer vid äldreboenden, skötsel i förhållande till de äldres behov* samt *försvårande skötsel och behov av förändringar*. Sammanställning över skötselproblem/skötselkrävande ytor och kommunikationen som sker mellan förvaltare och övriga yrkesgrupper visas i figur 3 och 4 (se s. 19-20).

3.2.1. Skötsel

Förvaltning av utemiljöer vid äldreboenden

Enligt Anders gör förvaltarna inte skillnad på skötsel av utemiljöer vid äldreboenden i förhållande till övriga ytor som förvaltas, vilket bland annat kan innebära bostadsområden. Anders anser att skötsel av bostadsområden är lika betydelsefullt som på ett äldreboende. Detta innebär också att skötselpersonalen är lika noggrann med exempelvis snöröjning och städning av alla sina områden oberoende av vilken målgruppen är.

Det finns inte heller någon skillnad i hur växtligheten sköts om menar Anders. Samma sorts växt får inte olika typer av behandling beroende på vilket område den är placerad i. Enligt litteraturstudien kan vinterståndare på växter, som lockar till sig fåglar, innebära en sinnesstimulans för de boende. Genom att låta vinterståndarna sitta kvar under vintern ges de boende därmed enkelt möjligheten till stimulans. Vinterståndarna får sitta kvar på äldreboendet, men även på bostadsområdena. Skillnaden som finns när det gäller växtligheten är enligt Anders att mer perenner har tagits in på äldreboendena i förhållande till bostadsgårdarna, vilket inte behöver innebära mer skötsel om rätt sorts växter väljs och sköts om på rätt sätt. Dock innebär det en annan typ av skötsel än då platsen innehåller mer buskage, träd och gräsmattor. Anledningen till att det är mer perenner på äldreboendet menar dock Anders beror på att det är relativt nya rabatter. Hade det varit aktuellt med nya rabatter på bostadsgårdarna hade man även här använt sig av mer perenner då de ger en längre och större blomning.

Skötsel i förhållande till de äldres behov

Anders anser att det är enklare att sköta om en utemiljö skapad för de boende på äldreboenden eftersom det är enklare att veta vad dessa vill ha, det vill säga vilka behov och önskemål som finns. På vanliga bostadsgårdar bor det många olika typer av människor, med olika typer av önskemål i en högre grad, vilket gör det svårt att tillgodose allas enskilda behov.

På ett äldreboende tycker Anders att det framför allt är viktigt att hantera skiftningar i vädret på rätt sätt. De boende ska kunna finna platser med både sol och skugga. För de äldre är det framför allt betydelsefullt att det finns gott om platser på området som ger en god skugga, som det går att sitta och vila på, enligt Anders. Det är även viktigt med sinnesstimulans för de äldre, det vill säga att ha möjlighet att se, höra, känna, lukta och smaka menar Anders. En stor del av de boende önskar sig dessutom porlande vatten i sin utemiljö.

Maria berättar att det går att jobba mycket med växtligheten för att både skapa en plats som känns trygg och lugn, men som även är intressant för de äldre. Hon menar till exempel att ett buskage med skiftande buskar inger mer lugn till platsen än en rak, klippt häck. En rak häck känns enligt Maria strikt och enförmig. Det händer inget nytt, vilket gör att de boende snabbt tröttnar på den. Dessutom är det vanligare att en rak, klippt häck upplevs som en mur/inhägnad i förhållande till ett levande buskage med olika typer av växtlighet.

Det går även att göra växtligheten intressantare genom att blanda in vintergröna växter bland de övriga som vissnar ner på vintern menar Maria. Detta innebär att det även under vintern finns växter som känns levande. Dessutom medför det en variation med gröna växter blandat med kala, döda grenar som eventuellt har bär kvar. Det vill säga det bör finnas olika växter som skänker olika typer av stimulans.

Maria bekräftar även informationen som framgick i litteraturstudien då det gäller valet av underlag. Hon menar att det är viktigt att man asfalterar en stor del av gångytorna då detta gör det enklare för de boende att ta sig fram, utan att riskera att ramla eller köra fast. Dessutom är asfaltsytor det bästa valet då det gäller att få ett så minimalt skötselbehov som möjligt utan behov av ogräsrensning i fogar.

Försvårande skötsel och behov av förändringar

Det finns egenskaper hos föremål i utemiljön som kan ge begränsningar i användandet för de boende. Ett exempel på detta är fasta bänkar som står tillsammans med ett bord, där de boende ska kunna sitta och fika eller umgås med anhöriga. I litteraturstudien framgick det att utformningen av sittplatser kan vara av stor betydelse för de boende. För de äldre och framför allt för de som har dålig balans eller använder rollator/rullstol är det svårt att sätta sig då det i de flesta fall är relativt trångt mellan bordet och bänken. För skötselpersonalen lär det även innebära en betydligt svårare och mer tidskrävande skötsel i förhållande till lösa möbler som går att flytta då ytan ska skötas om. Anders har dock inte märkt att det skulle innebära några problem med de fasta bänkarna, utan menar att det nästan är en nödvändighet för att de inte ska bli stulna. Därför har man inte heller så mycket att välja på menar han.

Enligt Maria är vissa perioder på året mer skötselintensiva än andra. Den största arbetsbelastningen menar hon är klippningen av häckar. Detta medför att hon gärna väljer bort långa sträckor med häckar när möjlighet finns. Tidigare i texten framgick det även att hon anser att ett buskage med skiftande buskar inger mer lugn till platsen än en rak, klippt häck, vilket är ännu ett skäl enligt henne till varför häckar inte bör användas i för hög grad. Vid skapandet av rabatter bör växter som täcker ytan användas för att minska skötselbehovet menar Maria. Dessutom bör växter som klarar sig på den aktuella platsen väljas. Maria har varit med om att växter har behövts bytas ut då de inte klarade av mängden salt som hamnade i rabatten. Detta innebar en ny etableringsperiod för växterna och en intensivare skötsel några år framöver.

På ytorna som Anders ansvarar för har man under åren behövt göra en del förbättringar för att tillgodose de boendes behov. Skötselpersonalen har till exempel blivit tvungen att flytta på planteringslådor då de från början stod i för mycket skugga, vilket gjorde det svårt för växterna att trivas. Förr fanns det inte heller staket kring den del av trädgården som är till för de dementa, men efter påpekande från personal att de dementa kunde ta sig ut från stället, har ett staket placerats runt en liten del av trädgården.

Oavsett vem det är som tar hand om den löpande skötseln är det viktigt med en utemiljö som är enkel och effektiv att sköta om menar Maria. Detta innebär att man försöker göra lättskötta och enkla utemiljöer. Det finns förhållanden som på ett äldreboende kan leda till

en svårare skötsel enligt Anders. Buskar för nära ryggen på bänkar medför att det blir svårare att komma åt att klippa in buskarna, samtidigt som risken är stor för att grenar växer igenom och förstör möjligheten för de boende att använda sig av platsen. Föremål i gräsmattan innebär att det blir svårare och mer tidskrävande att sköta om gräsmattan då man måste trimma/klippa runt föremålen. Anders menar att det är så mycket enklare att sätta föremålen i asfalten bredvid och därmed undvika problemet. Även fruktträd i anslutning till gångar och entréer innebär att det krävs mer skötsel då frukt ramlar ner och skräpar ner marken, vilket även innebär en fallrisk för de boende menar Anders.

3.2.2. Kommunikation

Varken Anders eller Maria har någon kontakt med de boende eller deras anhöriga på äldreboendena som de förvaltar. Anders menar att det inte fungerar för vare sig honom själv eller skötselpersonalen att ha någon dialog med de dementa när det gäller utemiljön. Dessutom har man valt att inte ha någon kommunikation med de övriga boende. Vid önskemål får därför de boende och deras anhöriga gå via vårdpersonalen eller enhetschefen.

Maria menar att det förekommer en del kommunikation med vårdpersonalen vid äldreboendet då de får lov att lägga fram önskemål vid exempelvis en omprojektering. I Anders fall sker i princip all kommunikation med enhetscheferna på boendena. Anders menar att en stor del av gestaltningen, som också blir till verklighet på äldreboendet, sker utan påverkan från vårdpersonalen. Däremot kan kommunikationen med enhetscheferna innebära att ett önskemål om exempelvis fler äppelträd kommer upp. Detta tar man då hänsyn till i gestaltungsarbetet. Eventuella önskemål eller förslag på förbättringar från vårdpersonalen går via enhetschefen.

Det finns dock tillfällen då Anders har en dialog med personalen på äldreboendet. Vid skapandet av till exempel en ny aktivitetsyta för de äldre har man enligt Anders kontakt med arbetsterapeuterna på boendet för att komma fram till en bra lösning som passar de äldre. Genom enhetscheferna har Anders dessutom fått lära sig att det skiljer mellan män och kvinnor gällande vad de uppskattar i utemiljön. Män vill ha tydliga konturer medan kvinnor vill ha blommor och färg. Det vill säga det finns ett kunskapsutbyte i vissa fall mellan de skötselansvariga och vårdpersonalen.

I det dagliga arbetet har skötselpersonalen vid behov tillgång till pärmar med ritningar och växtförteckningar över området enligt Anders. I denna pärm går det dessutom att få reda på platsens bakgrund och allmän information. Det står till exempel vad personalen bör tänka på vid skötseln av ytan. Enligt Anders får personalen även utbildning inom beskärning för att kunna utföra sitt jobb på rätt sätt.

3.2.3. Sammanfattning av intervjuer

De skötselproblem eller skötselkrävande ytor som kan uppkomma i utemiljöer vid äldreboenden enligt intervjupersonerna Anders och Maria visas i figur 3. I figur 4 visas en sammanfattning över vilken kommunikation som sker enligt intervjupersonerna.

Skötselproblem eller skötselkrävande ytor

- Klippning av häckar innebär en stor arbetsbelastning.
- Buske/häck för nära ryggen på en bänk blir svår att komma åt med häcksaxen och kan medföra en dålig arbetsställning för skötselpersonalen.
- Kala ytor i rabatterna innebär ett större skötselbehov. Därför bör växter som täcker ytan och klarar av förhållandena på platsen väljas.
- Föremål i gräsmattan medför en tidskrävande skötsel på grund av behov av trimning.
- Frukträd i anslutning till gångar och entréer innebär extra arbete med att rensa upp frukt för att undvika fallolyckor.
- Fel val av beläggning innebär ett större skötselbehov i form av exempelvis ogräsrensning.

Figur 3. Sammanfattning över skötsel aspekter.

Kommunikation mellan förvaltare och övriga yrkesgrupper

- Ingen kommunikation sker mellan förvaltare och de boende och deras anhöriga.
- Vårdpersonal får lov att lägga fram önskemål, men en stor del av kontakten sker mellan enhetschefen och förvaltarna.
- Vid speciella tillfällen, det vill säga då en kunskap om de boendes fysiska förmåga krävs, sker en kontakt med de sakkunniga på äldreboendet. För övrigt sker kunskapsutbyten endast i liten grad.
- Oftast sker gestaltningar utan större påverkan från vårdpersonalen.

Figur 4. Sammanfattning över kommunikation mellan förvaltare och övriga yrkesgrupper.

3.3. Platsbesök

För att visa konkreta exempel på hur äldres behov bemöts i utemiljön och vilka skötsel aspekter detta ger upphov till har utemiljöer utformade för att passa gruppen äldre besökts. Nedan presenteras exempel, i text och bild, både på hur de äldres behov bemöts, skötselförsvårdande problem som finns i utemiljöerna samt exempel på goda lösningar. Sammanställningar över aspekter gällande skötsel och de äldres behov som har framkommit under platsbesöken visas i figur 5 och 6 (se s. 30).

En stor del av de boende på äldreboende använder sig av rullstol eller rollator. Detta innebär att de har behov av gångar med underlag som är enkla att ta sig fram på vilket bekräftas av både litteraturstudien och intervjupersonen Maria¹. Gångarna bör inte bestå av storkornigt grus som ger en stor friktion. Däremot fungerar det bra med gångar gjorda av exempelvis asfalt, finkornigt grus eller betongplattor. Om utemiljön består av en mindre trädgård kan detta faktum leda till att en utemiljö med mycket gångstigar blandat med mindre gräsytor utformas. Det skapas en trivsamt miljö med mycket grönska, men samtidigt innebär det en del skötselförsvårdande ytor.

¹ ”Maria” områdeschef, personlig intervju den 25 november 2014.

Bild 1. Gångytor blandat med många små ytor av gräs.

På bild 1 syns bara en liten del av trädgården, men platsen innehåller gott om gångar, belagda med asfalt, samt många små ytor med gräs. Detta beror förmodligen på att man har velat skapa en trädgård med mycket växtlighet och grönska på en liten yta där de boende har möjlighet att komma nära växtligheten.

Exemplet visar på hur de boendes fysiska behov gällande underlagen kan uppfyllas. De äldre har möjlighet att ta sig runt på området, oberoende om de går av sig själva eller tar sig fram med hjälp av rullstol, då ett välfungerande underlag i form av asfalt har använts. Utformningen av trädgården gör även att de boende kommer nära rabatterna och föremål som har placerats ut för att ge sinnesstimulans och möjlighet till aktivering.

Den här typen av gestaltning innebär dock att det tar längre tid att klippa gräsmattorna. Enligt Delshammar & Lindkvist (2011) är smala ytor, samt många små ytor, svåra att klippa och bör därför vara välmotiverade. På den aktuella platsen går gräsmattan i vinkel och är smal, samtidigt som det inte går att klippa gräset i ett sträck då gräsklipparen behöver flyttas mellan de olika ytorna.

Bild 2 & 3. Föremål i gräsytan.

På äldreboenden är det vanligt att vilja ha föremålen ur vägen från gångarna för att de inte ska innebära ett störande element som hindrar de boendes promenad. När föremål placeras i gräsytan för att få dem ”ur vägen” eller när man vill få plats med så mycket som möjligt innebär det ofta också att skötseln blir svårare och tidsödande enligt intervjupersonen Anders². Det blir svårare att komma förbi med gräsklipparen och i många fall blir skötselpersonalen tvungen att trimma gräset runt föremålen. Detta tar längre tid då det inte går att klippa hela gräsytan på en gång. Om föremålen tvunget behöver placeras i gräsytan går det att underlätta genom att lägga exempelvis bark/singel runt växter eller plattor under bänkar. Enligt Delshammar & Lindkvist (2011) kan hinder i gräsytan som inte behöver vara lättillgängligt placeras i lågvuxen vegetation. Utspridda träd eller buskar kan skapa en större sammanhängande yta, vilket underlättar skötseln (Delshammar & Lindkvist 2011).

² ”Anders” områdeschef, personlig intervju den 25 november 2014.

Bild 4 & 5. Ingen skillnad mellan gräsmatta och rabatt.

På bild 5 syns en rabatt bestående av rosenbuskar längs med gångstigen. Detta ökar trevnaden för de boende. Rosenbuskarna är fina att se på och doftar härligt under sommaren, dessutom ger de nypon på hösten som lyser upp med sin röda färg. Det vill säga de fungerar bra som sinnesstimulering under en lång period.

Ett prydligare helhetsintryck hade skapats med hjälp av till exempel kantsten i marknivå runt planteringen som fungerar som avskiljare mellan gräset och rabatten (Hjälpmiddelsinstitutet och Micasa 2008). Dessutom underlättar kantstenen mellan gräsytan och planteringsytan skötseln (Hjälpmiddelsinstitutet och Micasa 2008). Förutom att se mer välskött ut då gräset inte tillåts att växa in i rabatten, blir det enklare att klippa gräsmattan då gräsklipparen inte behöver köras ut i jorden. Med hjälp av denna lösning hade gräset inte heller behövt kantskäras, vilket även detta tar tid.

Risken med lösningen som syns på bild 4, där gräset och rabatten har tillåtits att bli till ett, är att gräset kan kväva växterna om fel typ av växter har valts (Hjälpmiddelsinstitutet och Micasa 2008). Dessutom är risken stor för att skötselpersonalen kommer för nära med gräsklipparen och därmed förstör växterna/blommorna (Hjälpmiddelsinstitutet och Micasa 2008). I längden kan detta innebära ett förlorat värde på platsen i form av utebliven blomning.

Bild 6 & 7. Häck bakom sittplats.

En häck bakom sittplatsen kan kännas väldigt ombonad och trevlig. Ett skydd skapas både i förhållande till omgivningen och mot eventuell blåst. De äldres behov av en trygg, rofylld plats tillgodoses också på platsen. Ibland fungerar det utmärkt som på bild 6, men på bild 7 känns det som att häcken nästan växer genom bänken. Anders³ nämnde under intervjuerna att buskar bakom bänkar kan vara ett skötselproblem. Valet av häck är viktigt för att det ska bli fungerande ur en skötselsynpunkt. Väljs en häck som ska klippas blir det svårt att komma åt med häcksaxen enligt Anders. Risken är också att arbetsställningen för skötselpersonalen inte blir den bästa. Istället för att använda sig av en häck bakom bänken går det att använda sig av en spaljevägg såsom på bild 8.

Bild 8. Spaljevägg bakom sittplats.

³ ”Anders” områdeschef, personlig intervju den 25 november 2014.

Bild 9 & 10. Beläggning som har satt sig och stenar som sticker upp.

Markbeläggningar såsom på bild 9 och 10 är ofta väldigt vackra och bra att ta sig fram på för målgruppen. Stenen ger mer karaktär till platsen än en asfaltsyta gör. Ibland händer det att marken sätter sig, det vill säga kompakteras och sjunker ihop. Enstaka stenar kan också börja sticka upp på grund av till exempel rötter som trycker på underifrån (Delshammar & Lindkvist 2011). Båda dessa två händelser gör ytan mindre framkomlig för de äldre enligt Delshammar & Lindkvist (2011). Detta innebär en stor säkerhetsrisk för de äldre som kan snubbla och falla. Ibland går det att laga enstaka bitar, men i värsta fall behöver växter tas bort och hela ytan tas upp och läggas om för att få en snygg helhet (Delshammar & Lindkvist 2011).

Bild 11. Gräs växer in i grusytan.

På bild 11 syns en aktivitetsyta skapad för de boende på äldreboendet. Området kan fungera både som en social plats, men även som ett ställe där de boende har möjlighet att träna upp styrkan. Underlaget består av grus, vilket innebär att gräs och diverse ogräs har möjlighet att sprida sig in på ytan. Då man väljer att ha ett annat material i anslutning till gräsmattan går det att underlätta skötseln en hel del genom att använda sig av en kantsten (Hjälpmedelsinstitutet & Micasa 2008) eller till exempel cortenstål som åtskiljare mellan de olika materialen. En del fröogräs kommer till ytan genom luften, men mycket gräs samt ogräs får möjlighet att växa in i grusytan, då det inte finns något som skiljer de olika beläggningarna åt, såsom på bild 11.

Bild 12 & 13. Växter brer ut sig över trappan. Större säkerhet med en mur mellan rabatt och gång.

För äldre personer kan trappor ofta vara ganska obehagliga att ta sig ner och upp för då de inte har samma styrka och balans som förr (Jensfelt 2010). Därmed är det extra viktigt att det inte finns något som skapar en osäkerhet. När man som på bild 12 låter växterna växa ut över trappan, blir de boende tvungna att koncentrera sig både på växterna och trappan på samma gång. Risken finns även för att det blir extra vått och halt på grund av växtligheten, vilket skapar ett dåligt underlag att ta sig fram på. Enligt Delshammar & Lindkvist (2011) minskar dessutom den tillgängliga ytan och därmed framkomligheten. Genom att istället ha en mur eller tydlig kant mellan rabatt och trappa/ramp såsom på bild 13 skapas en bättre trygghet och ett säkrare underlag för de äldre. Lösningen på bild 13 är enligt litteraturstudien bättre då en ramp är betydligt enklare att ta sig ner för. Dessutom har den ledstänger på bägge sidor vilket innebär en trygghet för de boende att ha till hands.

Bild 14. Trevligt inslag med vatten och växtlighet.

Genom att anlägga en damm i mitten av en större asfaltsyta lyckas man skapa ett trevligt inslag i de boendes utemiljö som mjukar upp intrycket med sin växtlighet. Enligt Anders⁴ vill en stor del av de boende ha porlande vatten i sin utemiljö. För de boende ger inslag av vatten både sinnesstimulans och en känsla av lugn och ro. Utformningen med växtligheten runt omkring innebär inte någon svår skötsel då rätt sorts växtmaterial som inte kräver någon intensiv skötsel har valts. Dock blir städningen av markbeläggningen svårare då hänsyn måste tas till växterna, men i förhållande till vad dammen med sin växtlighet bidrar med kan det vara värt lite extra skötseltid.

Bild 15 & 16. Bänkar med bra utformning och placerade på väl valda ställen.

⁴ "Anders" områdeschef, personlig intervju den 25 november 2014.

Bänkarna på bilderna 15 och 16 är rätt utformade med en bra stabilitet samt rygg- och armstöd. Dessutom är de bra utplacerade. Bänken på bild 15 har placerats i kanten av gångstigen. Då det är en bred gång att ta sig fram på är den inte i vägen. Skötseln blir också enklare att utföra då det inte finns något behov av att trimma gräset runt bänken.

Bänken på bild 16 har placerats vid sidan av gången för att inte vara i vägen. Istället för att placera den i gräsmattan har en stenyta skapats där bänken står. Ogräs måste rensas i fogarna, men i gengäld slipper man klippa och trimma gräset runt bänken.

Bild 17. Växtbädd placerad på väl valt ställe.

Växtbäddar ger de boende möjlighet att komma nära växtligheten. Detta innebär att det blir enklare för de boende att lukta, känna och smaka. Dessutom blir det en bra möjlighet för de äldre att själva kunna påta och plocka lite kryddor.

Placeringen av växtbädden på bild 17 fungerar bra både för de äldre och skötselpersonalen. De boende får ett stabilt underlag att vistas på. Ytan är jämn vilket innebär att risken för att ramla inte är så stor då man ska ta sig hit. För de boende som använder rullstol står rullstolen stabilt eftersom det inte förekommer några större lutningar som får stolen i rullning.

Bild 18. Barr där de äldre kan träna balans och styrka.

Barren som syns på bild 18 kan användas av de äldre för att träna upp balansen och styrkan (Jensfelt 2010). Genom att placera den i kanten av gången finns det möjlighet att både gå vid sidan av och igenom barren. Barren kan även innebära en säkerhet för de äldre som vill röra på sig lite, men inte orkar gå så långt utan stöd. Att placera barren på en asfaltsyta är lämpligt då det både är det bästa underlaget för de äldre att träna på och för skötselpersonalen att sköta om.

3.3.1. Sammanfattning av platsbesök

Sammanfattning över aspekter som har framkommit vid platsbesöken visas i figur 5 och 6.

Skötsel

- Många små och smala ytor av gräs leder till en tidskrävande gräsklippning.
- Föremål i gräsmattan medför en tidskrävande skötsel då det finns ett behov av trimning.
- Utan avskiljare mellan olika material tillåts de gå in i varandra vilket kräver mer skötsel i form av kantskärning och ogräsrensning.
- Buske/häck för nära ryggen på en bänk blir svår att komma åt med häcksaxen och kan medföra en dålig arbetsställning för skötselpersonalen.
- Fel val av beläggning kan innebära att marken reser eller sänker sig enklare, vilket innebär en fallrisk för de boende. I längden medför fel val av beläggning att ytan behövs läggas om.
- Växter som brer ut sig över gångar kräver underhåll i form av beskärning för att inte innebära en fallrisk för de boende.

Figur 5. Aspekter gällande skötsel som har framkommit under platsbesöken.

De äldres behov

- Viktigt med rätt underlag för en bra framkomlighet.
- Närhet till växtlighet skapar en möjlighet för sinnesstimulering.
- Ramp och ledstång underlättar för de äldre att ta sig upp och ner för stora nivåskillnader. Eventuella lutningar på platsen bör vara minimala.
- Vatten skapar möjlighet för sinnesstimulering och en känsla av lugn och ro.
- Rätt utformade sittplatser ger de äldre möjlighet att vila under deras utevistelse.
- Bänkar bör inte vara i vägen, varken för de äldre eller skötselpersonalen.
- Växtbäddar ger de boende möjlighet att komma nära växtligheten.
- Träningsredskap bidrar till aktivering.

Figur 6. Aspekter gällande de äldres behov som har framkommit under platsbesöken.

3.4. Sammanställning av viktiga aspekter

Olika aspekter har lyfts fram under arbetets gång både då det gäller de äldres behov och vilka typer av utformningar som påverkar skötselpersonalens dagliga arbete. Både de äldres och skötselpersonalens situation kan förbättras och underlättas med hjälp av rätt skötsel samt genom att ytan från början gestaltas på ett väl genomtänkt sätt. I detta arbete har det framkommit sköselförsvårande problem som direkt kan kopplas till de boendes behov. En koppling mellan skötselproblemen/den tidskrävande skötseln som kan förekomma och de äldres behov visas i tabell 1, som bygger på en syntes av resultaten från de tre delmetoderna.

Tabell 1. Sammanställning med koppling mellan gestaltning - skötselproblem och inverkan på de äldres behov.

Gestaltning	Skötselproblem	Inverkan på de äldres behov
Förekomst av häckar	Stor arbetsbelastning/tidskrävande	Förekomsten av häckar innebär en tillgång på skugga, plats för avskildhet samt avgränsning/trygghet i förhållande till omgivningen
Buske/häck bakom ryggen på en bänk	Svårt att komma åt med häcksaxen. Kan medföra en dålig arbetsbelastning	Kan innebära en dåligt utformad sittplats, utebliven möjlighet till vila
Kala ytor i rabatterna	Innebär ett större behov av bl.a. ogrärensning	Utebliven sinnesstimulans
Föremål i gräsmattan	Tidskrävande skötsel då det finns behov av trimning	Utebliven möjlighet till aktivering/sinnesstimulans
Fruktträd i anslutning till gångar och entréer	Arbete med att rensa upp fallfrukt	Innebär en fallrisk för de boende, tryggheten att promenadstigarna är bra att ta sig fram på uteblir
Fel val av beläggning	Större behov av ogrärensning. Sämre hållbarhet kan innebära att ytan behövs läggas om	Framkomligheten minskar, kan innebära en fallrisk
Många små och smala ytor av gräs	Tidskrävande gräsklippning	Positivt om det innebär kortare avstånd till växtlighet
Inga avskiljare mellan olika material	Behov av skötsel i form av kantskärning och ogrärensning	Sinnesstimulansen kan ev. minskas då utemiljön ges ett sämre helhetsintryck
Växter som brer ut sig över gångar	Krävs underhåll i form av beskärning	Försämrade framkomlighet och en fallrisk för de äldre

4. Diskussion

Det huvudsakliga syftet med detta arbete var att undersöka och beskriva vad som är viktigt att tänka på i gestaltningen av en utemiljö för äldre för att både få en plats med fungerande skötsel och bibehållna värde. Detta syfte uppfylldes med hjälp av tre olika metoder; Litteraturstudie, intervjuer och platsbesök.

Resultatet av litteraturstudien visar att det idag finns en hel del kunskap om de äldres behov i förhållande till utemiljön, både då det gäller de fysiska och psykiska behoven. Behoven ses som generella, vilket innebär att om man utformar utemiljön efter dessa, tillfredsställs behoven för en majoritet av de äldre. I resultatdelarna ”Intervjuer” och ”Platsbesök” visade det sig dock att denna kunskap inte utnyttjas till fullo när det gäller att applicera kunskapen på den verkliga utemiljön. Under intervjuerna framgick det att de skötselansvariga inte förvaltar utemiljöer vid äldreboenden annorlunda i förhållande till övriga ytor som förvaltas. Vid platsbesöken upptäcktes dessutom gestaltningar som inte är välfungerande sett ur de äldres och skötselpersonalens perspektiv.

Under arbetets gång har olika aspekter framkommit som påverkar de äldre och skötselpersonalen både positivt och negativt. De aspekter som framför allt har upplevts som primära både för de äldre och skötselpersonalen är; Rätt val av markbeläggning, val av växter som trivs på platsen och tillgodoser de äldres behov, att föremål inte får vara i vägen för de äldre eller skötselpersonalen samt att avskiljare bör finnas mellan olika markmaterial. Samtliga aspekter kan innebära ett skötselproblem om inte problemen åtgärdas. Exempelvis ett felaktigt val av markbeläggning kan innebära ett intensivare behov av ogräsrensning enligt intervjupersonen Maria, men även att ytans livslängd förkortas. För de äldre kan ett felaktigt val innebära en fallrisk samt en tråkig, monoton plats som inte ger något upplevelsevärde eller sinnesstimulans.

Tabell 1 (se s. 31) visar att många effekter av utformningen kan vara negativa både för de äldre och skötselpersonalen. Dock finns det även utformningsresultat som upplevs som ett skötselproblem, men som tillgodoser de äldres behov mycket väl. De utformningar som sågs som ett skötselproblem, men som kan vara av stor betydelse för de äldre är förekomsten av häckar samt många mindre gräsytor som ger närhet till växtligheten. Detta

visar trots allt att stora förbättringar kan göras både för de äldre och skötselpersonalen genom en väl anpassad gestaltning.

Resultatet av intervjuerna visar att förvaltarna inte gör någon skillnad på de olika utemiljöerna som förvaltas. Detta kan bero både på de intervjuades inställning till äldreboenden, att kunskapen kring skillnader inte är så stor samt på hur företaget som helhet har valt att arbeta med olika typer av utemiljöer. Litteraturstudien visar att utemiljön/trädgården som ligger i anslutning till äldreboendet för många äldre är den enda möjligheten till vistelse utomhus (Hjälpmiddelsinstitutet och Micasa 2008), vilket gör detta bekymmersamt. På offentliga ställen går det att ha en tolerans gentemot att ytorna inte sköts om på rätt sätt eller inte är gestaltade utifrån att vara ett ställe att vistas på under en längre tid. Målgruppen äldre har dock inget alternativ att tillgå, vilket gör det angeläget att deras utemiljö är trivsamt och säker för dem att vistas på. Äldre personer har generellt sett en sämre muskelstyrka och balans (Jensfelt 2010) vilket gör att exempelvis en fallolycka blir mycket allvarigare enligt Gyllensvärds (2009) beskrivning. En olycka för en äldre person leder inte sällan till att denne inte lyckas komma tillbaka till samma skick som den var i innan olyckan, vilket gör att personens välmående samt fysiska kapacitet ofta blir sämre och sämre.

Intervjuerna samt platsbesöken visar att det inte finns så mycket kunskap eller intresse av att underlätta och förbättra ytorna sett ur ett skötselperspektiv. Det handlar inte om att fel görs då ytorna sköts om utan att man inte använder sig av de lösningar och förbättringar som finns att tillgå. Ett material kan kosta i inköp och anläggning, men betalas tillbaka på grund av ett minskat skötselbehov som i sin tur minskar personalkostnaden eller tillåter personalen att lägga mer tid på annat. Detta kan kopplas till beskrivningen av underhållsskulden som bland annat innebär att man genom en felaktig projektering i förhållande till att platsen ska förvaltas under en längre tid får en dyr skötselkostnad eller en för dålig skötsel i förhållande till arkitektens vision (Sörensen 2014). Under intervjun med Anders kom det fram sköselförsvårande problem såsom buskar bakom bänkar och föremål i gräsytor. Trots att kunskapen finns hos förvaltare av utemiljöer vid äldreboenden är dessa utformningar vanligt förekommande vid äldreboenden. Detta visar att man låter problemen kvarstå istället för att genomföra en förändring som underlättar den löpande skötseln.

Platsbesöken gav en del konkreta exempel på problem som kan finnas i utemiljön vid äldreboenden. Problem som finns på äldreboenden, men som inte togs upp då det beror på årstiden är förekomsten av mossor och löv. Detta beror inte på en felaktig gestaltning utan på att man minskar skötselintensiteten under vinterhalvåret i förhållande till hur mycket mossor och löv som hinner uppkomma på platsen. Dock bör platsen vara funktionell för de äldre året om. Genom att ha en god skötsel året om och göra det trivsamt går det att få ut de äldre under en längre period av året. Som läget är idag använder de äldre utemiljön väldigt intensivt under sommarmånaderna, men håller sig sedan inomhus under stora delar av resten av året. Med tanke på alla de goda hälsoeffekter som påvisas av Bengtsson (2003) och Küller & Küller (1994, s. 10), hade utevistelse för de äldre året om förmodligen haft en stor påverkan på deras välbefinnande.

En stor anledning till att problem kvarstår i utemiljöer vid äldreboenden är bristen på kommunikation och kunskapsutbyte. Enligt Liebergs (2005) uppfattning är det viktigt med en god kommunikation mellan de olika yrkesgrupperna under hela processen, det vill säga från gestaltning till skötsel av platsen. Det finns inte mycket svensk litteratur att tillgå då det gäller skötsel av utemiljöer specifikt vid äldreboenden, vilket gör det ännu viktigare att kommunicera sinsemellan för att lyckas få ett bra slutresultat. Åkerbloms & Olssons (2003) projekt gällande skolgårdar, som hade stort fokus på samarbete över förvaltningsgränserna, visar att det går att utveckla en miljö i förhållande till en specifik målgrupp genom en god kommunikation. Detta arbetssätt borde kunna överföras och gälla även för utemiljöer vid äldreboenden.

Vid intervjuerna med Anders och Maria framgick det att det i princip inte skedde någon löpande kommunikation mer än med enhetscheferna på äldreboendena. Dock fick vårdpersonalen, enligt Maria, lov att lägga fram önskemål om förbättringar. Detta är problematiskt, då mycket kunskap försvinner mellan de olika stegen i kommunikationskedjan. Bland önskemålen som de boende eller deras anhöriga lägger fram till personalen sker en selektion för att därefter tas upp med enhetschefen. Enhetschefen i sin tur har möjligheten att välja ut vad som ska lyftas fram i samband med kontakten med skötselpersonalen eller gestaltaren. Detta innebär i värsta fall att det i slutändan endast är få eller inga förbättringar, som de boende önskar, som blir till verklighet. Med tanke på att Anders menade att en stor del av gestaltningen skedde utan påverkan från äldreboendet och dess personal händer förmodligen detta i många fall.

På Ribbingska Äldreboende, som var en av platserna som besöktes, är det personalen själv som ansvarar för den löpande skötseln. I sådana fall är det ännu viktigare med en god kommunikation mellan gestaltaren och vårdpersonalen. Vårdpersonalen kan inte förväntas ha någon kunskap kring hur en utemiljö vid ett äldreboende bäst sköts om. Dessutom får inte utemiljön i dessa fall ta för mycket tid i anspråk då vårdpersonalen har andra mer primära uppgifter att sköta om. Därmed är det viktigt att en utemiljö som vårdpersonalen själv ska förvalta är lättskött. På många äldreboenden idag har man tidsbrist då det gäller att ta hand om de äldre och därför bör personalen inte behöva lägga onödigt mycket tid på skötsel av trädgården. Denna tid bör hellre läggas på att umgås med de äldre i trädgården.

Ute på plats i samband med den ena intervjun påträffades tre skötselarbetare anställda hos företaget. De fick då frågan om de tyckte att det fanns något i utemiljön som var svårt för dem att sköta om eller som tog mycket tid i anspråk. De tänkte efter ett tag och svarade sedan att de inte visste, eftersom de bara skötte om utemiljön. Frågan är om svaret grundar sig på att de faktiskt inte tycker att de kan se några problem eller på grund av en stor okunskap. Oavsett vad, visar svaret att det antagligen inte sker någon givande kommunikation då det gäller möjligheten till att skapa förbättringar på platsen.

5. Metoddiskussion

Litteraturstudiens fokus har varit att lyfta fram behov som de äldre har i förhållande till utemiljön. Källor valdes med grundtanken att lyfta fram fakta som anknyter till verkligheten. Detta innebär att rapporter där studier och intervjuer som innefattar gruppen äldre framför allt har valts. Förhoppningsvis är det genom detta tillvägagångssätt som det mest rätta svaret kring de äldres behov fås, det vill säga genom att utgå från verkligheten och inte antaganden. Dock kan det vara en brist att endast se det ur en synvinkel. Därför har källor även valts utifrån att författarna har olika bakgrunder då det gäller deras utbildning. Rapportförfattarna är därför bland annat landskapsarkitekter, arbetsterapeuter och sjukgymnaster.

Intervjupersonernas ansvarsnivå samt bakgrund har troligtvis påverkat resultatet. De intervjuade personerna är områdeschefer och arbetar därmed inte aktivt med skötsel ute på plats. Att just områdeschefer valdes berodde på att de har en annan helhetssyn. Som ansvariga har de en inblick i flera olika områden samtidigt som de har en större möjlighet att påverka hur platserna gestaltas och sköts om. Dessutom är det dessa personer som har varit intresserade av att ställa upp på intervjuer och dela med sig av sin kunskap. Valet av intervjupersoner har förmodligen haft betydelse för vad som har lyfts fram under intervjuerna. Beroende på hur tät kontakten är mellan skötselarbetarna som jobbar ute på plats och områdescheferna, fås olika svar kring om det finns någon problematik i utemiljöerna vid äldreboenden. Vem intervjupersonen är personligen påverkar också svaren till stor del. Det vill säga hur stor kunskap finns samt hur engagerad är intervjupersonen av ämnet. Dessutom har arbetet haft ett begränsat antal intervjupersoner vilket även detta påverkar resultatet. En större mängd intervjupersoner ger också ett annat underlag där möjligheten finns att lyfta fram skillnader som finns i hur företagen jobbar med utemiljöer vid äldreboenden.

Den kvalitativa metoden var bra att använda sig av då det gavs en bra bild av hur intervjupersonerna ställer sig i förhållande till skötsel av utemiljöer vid äldreboenden. Dock hade ett mer konkret svar givits i vissa fall genom användning av mer raka konkreta frågor. Den låga graden av standardisering gav intervjupersonerna en möjlighet att prata utanför ämnet (Jacobsen 1993). När intervjupersonerna tilläts prata fritt utifrån en fråga

var benägenheten större att prata om det som fungerar på platsen och de boendes behov än att lägga fokus på de förbättringar som skulle kunna göras.

Att välja intervjuplatser utifrån intervjupersonernas egen vilja och bekvämlighet (Jacobsen 1993) hade både sina positiva och negativa sidor. Båda intervjupersonerna hade möjlighet att visa på exempel som de själva hade kunskap om. Dock gavs mycket mer konkret information att gå vidare med under intervjun med Anders som skedde på kontoret. Detta beror förmodligen på en större möjlighet att styra upp intervjun. Under intervjun ute på plats gavs intervjupersonen möjlighet att visa platsen, vilket också gjorde det svårare att ställa frågor där viljan var att få en generalisering. Svaren kopplades i högre grad till platsen som besöktes, vilket gav en begränsning i svaret.

De platser som besöktes gav ett bra underlag att visa exempel från både då det gäller hur det går att tillfredsställa de äldres behov samt vilken skötsel detta skapar. Utemiljöerna är uppbyggda för att vara fungerande för äldre, vilket gav en bra bild av hur en utemiljö utformad för att tillgodose de äldres behov fungerar i verkligheten. Det hade varit intressant av utveckla platsbesöken genom att även besöka äldreboenden där man inte fokuserar på att utemiljön ska erbjuda sinnesstimulans och framkomlighet. Resultatet hade då visat på hur det kan se ut vid äldreboenden där man fortfarande inte har lagt någon kraft vid att skapa en välfungerande utemiljö för de äldre.

Generellt sett var det välskötta ytor som besöktes. Dock påverkar årstiden resultatet. Då platserna har besökts tidigare under hösten i ett annat syfte, är det viktigt att vara medveten om att årstiden gör att skötseln inte är lika intensiv på platserna vid tiden för platsbesöken. Emellertid bör inte årstiden påverka skötseln av gångytor då de äldre vid ett mildt klimat mycket väl kan få för sig att gå promenader året om och då ska kunna känna sig säkra.

6. Slutsats

Resultaten visar trots allt att kunskapen finns att tillgå, både då det gäller de äldres behov i förhållande till utemiljön och hur man genom rätt gestaltning kan underlätta arbetet för skötselpersonalen. Aspekter som är viktiga att tänka på har lyfts fram och går att applicera på utemiljöer för äldre. För att dessa aspekter ska överföras till verkligheten krävs dock en god kommunikation samt en större vilja att effektivisera och förbättra de befintliga utemiljöerna, både för att underlätta skötseln och skapa en trivsammare plats för de äldre.

Genom att ge skötselpersonalen en större möjlighet att påverka arbetet tidigare i processen, det vill säga redan i gestaltungsarbetet, samt ge dem den utbildning som krävs för att veta hur det går att underlätta skötseln förbättras även deras situation. Det är i många fall skötselarbetarna som blir drabbade av en sköselförsvårande gestaltning. Både då de får lägga mer tid på vissa delar, men även då de kan bli tvungna att jobba i dåliga arbetsställningar med många tunga lyft. Skötselaspekterna bör inte få inverka negativt på de boendes behov, men inte heller de boendes behov får leda till sköselförsvårande problem.

En tänkbar utveckling av detta arbete hade varit att se de äldres utemiljö utifrån även projektörernas och vårdpersonalens synvinkel och låta dessa bidra med sin kunskap. Vilka åsikter och förslag på förbättringar har de? Detta hade gett en helhetsbild av ämnet som i en fortsatt utveckling skulle kunna sammanfattas i ett dokument som skulle kunna användas vid skapandet av utemiljöer för äldre. Listor och sammanfattningar kring hur en utemiljö bör gestaltas och förvaltas både i förhållande till de äldre och skötselpersonalen utan att miljökviteterna försvinner skulle kunna tas fram. Dokumentet tillsammans med en god kommunikation kan fungera som en hjälp under hela processen.

7. Källförteckning

- Bengtsson, A. (2003). *Utemiljöns betydelse för äldre och funktionshindrade*. Statens folkhälsoinstitut, rapport 2003:60. Tillgänglig:
http://www.slu.se/Documents/externwebben/centrumbildningar-projekt/centrum-for-naturvagledning/Centrum%20f%C3%B6r%20naturv%C3%A4gledning_dokument/r2003-60-utemiljons-betydelse.pdf [2014-11-18].
- Bengtsson, A. & Grahn, P. (2014). Natur och trädgård i vårdsammanhang. I Wijk, H. (red.), *Vårdmiljöns betydelse*. Studentlitteratur AB, Lund.
- Delshammar, T. & Lindkvist, E. (2011). *Rätt och fel på bostadsgården- en guide för översyn av vegetationsanvändning på planerade eller befintliga gårdar*. Sveriges lantbruksuniversitet, Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap. Rapport 2011:23 (Alnarp). Tillgänglig:
http://pub.epsilon.slu.se/8279/1/delshammar_et_al_110817.pdf [2014-12-04].
- Grahn, P. & Bengtsson, A. (2004). Trädgårdsrum- Rum i bostadens utemiljö. I Wijk, H. (red.), *Goda miljöer och aktiviteter för äldre*. Studentlitteratur, Lund.
- Gyllensvärd, H (2009). *Falloolyckor bland äldre- En samhällsekonomisk analys och effektiva preventionsåtgärder*. Statens folkhälsoinstitut, rapport 2009:01. Tillgänglig:
<http://www.folkhalsomyndigheten.se/pagefiles/12224/R200901-Falloolyckor-aldre-0901.pdf> [2014-12-30].
- Hjälpmedelsinstitutet och Micasa (2008). *Gestaltningssprogram för utemiljön vid vård och omsorgsboende*. Tillgänglig:
http://www.micasa.se/documents/intern%20service/kommunikation/infomaterial/broschytyrer/tradgard_3.pdf [2014-11-20].
- Jacobsen, J. (1993). *Intervju: Konsten att lyssna och fråga*. Lund: Studentlitteratur.
- Jensfelt, C. (2010). *Utomhusträning för äldre – Studie för planering av träningsmöjligheter i utemiljön*. Hjälpmedelsinstitutet. Tillgänglig:
<http://www.mfd.se/globalassets/dokument/publikationer/2010/10388-utomhustraning.pdf> [2014-11-27].
- Küller, R. & Küller, M. (1994). *Stadens grönska, äldres utevistelse och hälsa* R24:1994. Stockholm: Byggnadsnämnden. Tillgänglig:
http://www.lth.se/fileadmin/byggnadsmaterial/BFR-publ/BFR_1994-R24.pdf [2014-11-18].

- Kärman, A. & Olofsson, L (2006). *Sinnesstimulering, aktivering och avslappning för svårt demenssjuka äldre – en del av Solbergamodellen*. Hjälpmedelsinstitutet. Tillgänglig: <http://www.hi.se/Global/dokument/publikationer/2006/06341-pdf-sinnesstimulering.pdf> [2014-11-26].
- Lenninger, A., Olofsson, L., & Thelander, V. (2002). *Park och trädgård för äldre i särskilda boendeformer*. Movium rapport 3:2002 (Alnarp). Tillgänglig: http://www.movium.slu.se/system/files/news/8488/files/park_tradgard.pdf [2014-11-21].
- Lieberg, M. (2005). Trädgård och park som rehabilitering – ett forskningsprojekt. I Schmidtbauer, P., Grahn, P. & Lieberg, M. (red.), *Tänkvärda trädgårdar*. Stockholm: Formas.
- Lunds Kommun (2014-08-13). ”Brunnslyckan”. <http://www.lund.se/Medborgare/Omsorg-socialt-stod--hjalp/Boende-for-alldre/Aldreboende/Brunnslyckan/> [2014-11-26].
- Lunds Kommun (2014-02-26). ”Mårtenslund”. <http://www.lund.se/Medborgare/Omsorg-socialt-stod--hjalp/Boende-for-alldre/Aldreboende/Martenslund/> [2014-11-26].
- Lunds Kommun (2014-02-26). ”Ribbingska”. <http://www.lund.se/Medborgare/Omsorg-socialt-stod--hjalp/Boende-for-alldre/Aldreboende/Ribbingska/> [2014-11-26].
- Lunds Kommun (2014-02-26). ”Österbo”. <http://www.lund.se/Medborgare/Omsorg-socialt-stod--hjalp/Boende-for-alldre/Demensboende/Osterbo-ny-sida/> [2014-11-26].
- Patel, R. & Davidson, B. (2011). *Forskningsmetodikens grunder - Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Upplaga 4:1. Studentlitteratur AB, Lund.
- Sörensen, A. (red.) (2014). *Rapport från projektet Underhållsskulden*. Alnarp: SLU och Movium. Tillgänglig: <http://www.skkf.se/sites/default/files/editorial/Underhallsskulden.pdf> [2014-11-19].
- Währborg, P. (2010). Naturunderstödd hälsovård har en framtid. I Grahn, P. & Ottosson, Å. (red.), *Trädgårdsterapi: Alnarpsmetoden: Att ta hjälp av naturen vid stress och utmattning*. Stockholm: Bokförlaget Bonnier Existens.
- Åkerblom, P. & Olsson, T. (2003). *När förvaltning och skola samverkar skapas nya möjligheter*. Gröna Fakta 4:2003 Movium.

Muntliga källor

- ”Anders” områdeschef, personlig intervju den 25 november 2014.
- ”Maria” områdeschef, personlig intervju den 25 november 2014.

Bilaga 1: Intervjufrågor

Intervjufrågor

1. Namn, år i branschen, yrkestitel?
2. Utbildning inom branschen?

Skötsel

3. Hur jobbar ni med skötsel av ytor runt äldreboende?
4. Har ni hand om boenden både med och utan speciell gestaltning anpassad till de boende?
5. Är det någon skillnad mellan att sköta om en yta anpassad till en specifik målgrupp i förhållande till övriga ytor som ni förvaltar? Vilken är skillnaden? Är något enklare eller svårare?
6. Har ni ett annorlunda arbetssätt vid skötsel av äldreboendes utemiljö i förhållande till övriga ytor som ni förvaltar? Om ja, varför är arbetssätten olika?
7. Vilka generella saker bör man enligt dig tänka på vid gestaltningen för att inte skapa skötsel- och underhållsproblem? Vilka problem upplever du att det finns generellt sett?
8. Vad bör man ändra på för att det ska bli enklare och mindre tidskrävande för er att sköta om ytan? Har du några konkreta exempel/förslag på förbättringar?

Kommunikation

9. Får ni veta varför ytan ska skötas om på ett visst sätt?
10. Hur arbetar ni med kommunikationen mellan er och vårdpersonalen? Om det inte finns någon, tycker ni att det behövs och hur isåfall?
11. Har ni någon kommunikation med brukarna/anhöriga? Om ja, hur går den till? Om nej, varför inte?
12. Finns det någon kontakt mellan er och eventuell gestaltare? Har ni något inflytande i gestaltungsarbetet?
13. Finns det någon skötselplan eller annat dokument som berättar hur ytan ska skötas?